

Vakuuttava katsaus tieteen yhteiskuntasuhteisiin

Esa Väliverronen: *Julkinen tie-
de*. Vastapaino 2016.

Maallikot tippuivat tieteen kärryiltä jo varhain, mikäli heitä sinne koskaan kelpuutettiinkaan. Kopernikus kirjoitti virkaveljilleen, ja Newtonia tajutakseen piti osata matemaattikkaa. Tieteen kehityksessä tutkijat eriytyivät omiin seuroihinsa ja lukittautuivat laboratorioihinsa. Norsunluutorniin lisättiin kerroksia, kun tuloksista alettiin kertoa erikoistuneissa aikakauskirjoissa. Niiden vaikeaselkoinen kieli kutisti tieteen yleisöä entisestään. Toisaalta tieteestä tuli varhain myös julkista: 1600-luvulla herrasväki kutsuttiin katsomaan kokeita – ja lopuksi kerättiin kolehti. Rahoituksen lisäksi haluttiin arvostusta ja kunnioitusta, jotka ovat säilyneet tutkijoiden julkisten esiintymisten motiiveina vuosidastasta toiseen.

Tieteen julkisuus ja yleistäminen ottivat aimo harppauksen 1800-luvun puolivälin jälkeen, jolloin tutkimisella saattoi jo ansaita elantonsa ja tieteenalojen asiaa yhteiskunnassa ajettiin perustamalla yhdistyksiä. Seuraavan vuosisadan alkuvuosikymmeninä tiede kansainvälistyi ja sen saavutuksista tuli kansallisen ylpeyden aiheita, mikä lisäsi tutkijoiden näkyvyyttä ja vaikutusvaltaa varsinkin Suomen kaltaisissa nuorisavaltioissa. 1950- ja 1960-luvulla suuren yleisön kiinnostusta tieteen suhteen lisäsivät kansainvälisen kilpailun huipentumat: ydinvoima ja avaruuden valloitus. Syntyi myös

uusi ammattikunta, tiedetoimittajat, jotka käänsivät monimutkaisia asioita yleiskielelle. Innostus kuitenkin laantui, kun kriittiset ympäristöaiheiset uutiset lisäsivät ymmärrystä tie- ja teknologiauskon kielteisistä vaikutuksista.

Nykyinen, poikkeuksellisen voimakas tieteen julkisuuden aalto alkoi 1980-luvulla markkinoinnin ja PR-työn yleisen kasvun ohessa. Tieteen julkisuudesta on tullut toiminnan läpäisevä perusperiaate, jolla on erilajuisia muotoja. Suppeimmillaan se pätee tieteen ja tieteenalojen sisäpiirissä, jossa yhden tutkijan tulokset alistetaan muiden arviointiin, niitä testataan ja niistä keskustellaan, jotta tieto olisi luotettavaa ja sitä saataisiin lisää. Tiede – ja sen tuottama tieto – on julkista myös palvelessaan yhteiskunnallista päätöksentekoa, jonka tuotokset vaikuttavat kansalaisten elämään. Julkista toimintaa on myös tutkimuksen toteutumisen ja tiedon soveltamisessa onnistumisen arviointi. Laajimmillaan tieteen julkisuus on, kun se ulottuu asiantuntijapiireistä koko yhteiskuntaan, esimerkiksi median tai kansalaiset osallistavan tiedefoorumin välityksellä, ja kun sen tulokset ovat avoimesti saatavilla.

Tyypillisessä median tiedeuutisessa esiintyy lääketiede tai tähtitieteen kaltainen luonnontiede. Ne tuottavat konkreettista, mitattavaa ja selkeiksi raporteiksi taitupuvaa tietoa, joka vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin ja kiehtoo heidän mielikuvitustaan. Tulokseksi saadaan uusia lääkkeitä ja hoitomenetelmiä, patenteja tai tietoa taivaankappaleista ja maailmankaikkeuden synnystä. Yhteiskuntatieteilijät ja humanistit puolestaan esiintyvät julkisuudessa tulkitsijoina, jotka selittävät ajankohtaista yhteiskunnallista taustaa tai kulttuurista ilmiötä asiantuntemukseensa ja analyysitaitoihinsa nojautuen.

Tiedetoimittajan työympäristö on mullistunut 2000-luvulla ja työhön on kohdistunut uudenlaisia paineita, jotka koskevat lähdekriittisyyttä, toimittajan omaa asiaosa-

mista ja median tuotantoehtoja. Ensinnäkin yhteiskunnan insti-
tuutiot ovat rapautuneet samalla,
kun riskiyhteiskunnassa tarvitaan
asiantuntijoita kenties enemmän
kuin koskaan. Selväsanaishalla,
analyttisellä osaajalla on kulttuu-
rista ja sosiaalista pääomaa, jolle
on kysyntää luottamuksen varas-
sa toimivassa yhteiskunnassa. Il-
man luottamusta tutkittuun tietoon
ja asiantuntijoiden osaamiseen
esimerkiksi terveydenhuollon kal-
taiset järjestelmät eivät voisi toi-
mia. Toimittajien ja asiantuntijoi-
den suhteita kuitenkin hiertävät
erilaiset näkemykset siitä, kenen
ehdoilla asia pitäisi esittää ja kuka
tämä saa päättää.

Toisekseen viestintäteknolo-
gian kehitys ja siihen liittyvä vies-
tintäkulttuurin muutos on uudista-
nut käsityksen joukkoviestinnästä.
Tuloksena on uudenlainen some-
ja nettidemokratia, jossa kuka ta-
hansa yksilö voi viestiä massoille.
Blogiin tai tubettamiseen tarvitta-
va tekninen osaaminen on help-
po hankkia itsenäisesti, mistä on
seurannut julkisuuden perinteis-
ten portinvartijoiden roolin hei-
kentyminen. Tiedetoimittajaakaan
ei välttämättä tarvita entiseen ta-
paan, hän joutuuikin kilpailemaan
monenlaisten sisällöntuottajien
kanssa vaihtoehtoisten kanavien
viidakossa. Toisaalta muutos on
synnyttänyt professioita, toimitta-
jien ja tutkijoiden kohtaamispaik-
koja sekä ansaintalogiikoita, jotka
tuottavat uusia mahdollisuuksia,
riskejä ja perehtyneen tiedon tar-
vetta.

Kolmanneksi nykyinen yhteis-
kunta on aikaisempaa yksilöllii-
sempi. Yhtäältä on vapauduttu
kansallisen yhteisön ja identiteetin
muoteista niin, että suhde enem-
mistön tapakulttuuriin, valtioon
ja paikkaan on moniulotteisempi
kuin ennen. Oman järjen käyttö –
tai käyttämättömyys – on sallittua,
ja vastuu valinnoista painaa yksi-
lön omia harteita. Toisaalta vapaus
on johtanut uusyhteisöllisyyteen,
jossa tarvetta kuuluu joukkoon
tyydytetään heimoutumalla itsel-
le sopivan elämäntavan, asian tai

aatteen ympärille. Tietoa valikoi-
daan ja räätälöidään omiin tarpei-
siin sopivaksi, ja kritiikkiin suhtau-
dutaan jopa vihamielisesti.

Yhteiskunnassa ja ihmisten ko-
kumusmaailmassa merkityksellistä
tietoa siis tuotetaan yhä useam-
massa paikassa. Yliopistoille tämä
tarkoittaa perinteisen tiedontuo-
tantovalan murenemistä. Tietoa
tuottavat ja asiantuntijakeskus-
teluun osallistuvat nyt yliopisto-
tieteilijöiden lisäksi tutkijat mo-
nenkirjavista tutkimuslaitoksista,
ajatushautomoista, kansalaisjär-
jestöistä ja yrityksistä. Julkisuus-
teen haluavat myös kokemus- ja
kenttäasiantuntijat, joiden näkö-
kannat perustuvat omakohtai-
seen, arjessa kerättyyn tietoon
esimerkiksi jostakin sairaudesta
tai toimenkuvasta. Asiantuntijoiksi
on julistautunut myös koko joukko
hörhöjä ja helppoheikkejä, jotka
tavoittelevat tuloja, elämänhallin-
taa ja medianäkyvyyttä.

Tutkijat suhtautuvat tähän ympä-
ristöön hyvin eri tavoin. Yhdelle
tiedeviestinnän monimuotoistu-
minen on innostava helpotus, joka
tarjoaa vaihtoehtoja kansainvälis-
ten tutkimusartikkelien puurtami-
selle ja tavoittaa monia yleisöjä.
Hän kokee keskusteluihin heittä-
ytymisen vapauttavaksi tilaisuudek-
si osallistua ja vaikuttaa muiden
ihmisten elämään. Hän hyväksyy
journalismin toimintaperiaatteet ja
pitää niihin tutustumista mahdolli-
suutena kehittää oman työnsä si-
sältöä ja laatua. Toinen pysyttelee
visusti kammiossaan ja turvautuu
tarvittaessa käsitetaikinaan ja aka-
teemiseen ylenkatseeseen. Esiin-
tyminen ahdistaa, blogit ovat hum-
puukia tai yksisuuntainen valistus
on tieteen ainoa oikea populari-
soinnin tapa monensuuntaisen,
kansalaisia osallistavan vuorovai-
kutuksen sijasta.

Nykymedia on kaukana myö-
täsukaisesta tiedotuspalvelusta.
Näkemyksen avartamiseen paino-
nostaa myös strategioihin kirjattu
vaatimus toteuttaa ”kolmatta teh-
tävää”. Yritysyliopistossa tämä jul-
kisuuden vaatimus koskee kaikkia
tutkijoita siitä huolimatta, että yri-

tisyliopisto itse toimii monin ta-
voin tieteen julkisuuden ja avoi-
muuden periaatteen vastaisesti.

Tiukkojen yleispätevien vaati-
musten esittämisen sijasta eduk-
si olisi kuitenkin sallia yksilöille
omannäköisyys vuorovaikutta-
misen laajuudessa ja muodos-
sa. Tieteen popularisointi ja muut
kontaktit tieteen ulkopuoliseen
yhteiskuntaan edellyttävät paneu-
tumista ja paloa, joita ilman tuskin
saadaan kummoisiakaan tuloksia.
Silti voidaan tehdä hyvää, kilpailu-
kykyistä tiedettä.

Eduksi olisi myös jatkaa poh-
diskelua tieteen vaikuttavuuden
sisällöstä, sen arvioinnin menetel-
mistä – ja kriteerien julkisuudesta.
Mitä vaikuttavuus tarkoittaa, mi-
ten sitä mitataan ja miten tieteen-
aloja verrataan toisiinsa niin, että
vaikuttavuutta voidaan edes jo-
tenkin reilusti käyttää rahoituksen
perusteena? Mikä on vaikuttavuus-
suhde vuorovaikutukseen?
Tieteen dialogisten yhteiskunta-
steiden (*public engagement*)
määrittelemisen väljästi antanee
hieman armoa niille, joiden tie-
teenalat eivät tuota patenteja tai
joille mediaan hakeutuminen on
vastenmielistä.

Joustavuus auttaa rohkaise-
maan tutkijoita yli mukavuusaluei-
densa rajojen ja opettelemaan uusia
vuorovaikutuksen muotoja.
Tutkijoiden monipuolisempi käsi-
tys julkisuuden mahdollisuuksista
ja riskeistä voisi auttaa myös yli-
opistojen viestintä- ja markkinoin-
tiosastojen tiedotteissa esiintyvän
liioittelun karsimisessa.

Suomessa rajanylityksiin roh-
kaisee Tiedebarometreissa osoi-
tettu kansalaisten luottamus tie-
teeseen, suomalaisen median
kansainvälisesti verraten vahva
kiinnostus tiedeaiheisiin ja se, että
tutkijoihin liitetään entistä myön-
teisempiä mielikuvia. Tutkijan ark-
kityypit vaikkapa elokuvissa eivät
enää rajoitu seurauksista piittaa-
mattomiin pahiksiin, hulluihin alke-
mististeihin ja avuttomiin nörttei-
hin. Joukkoon mahtuu sankari- ja
seikkailijatutkijoita, mediaseksik-
kittä analyttisiä moniosaajia – ja

enenevässä määrin myös päteviä, itsenäisiä tiedenaisia.

Väliverrosen oivallisesti kirjoitettu kirja tarjoaa merkittävää lisätukea tutkijoiden vuorovaikutus- ja viestintäpohdinnoille sekä muuttuneen toimintaympäristön haltuunotolle, tieteenalasta ja kokemuksesta riippumatta. Ajankohtainen kirja on hyödyllistä luettavaa myös tiedetoimittajille ja tieteestä tiedottaville.

PAULIINA RAENTO

Kirjoittaja on aluetieteen professori ja rahapelitutkimuksen dosentti Tampereen yliopistossa.